

СІМ'Я ЯК ДУХОВНИЙ ТА МОРАЛЬНИЙ ЦЕНТР ВИХОВАННЯ ДИТИНИ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА ПАВЛА II

У статті з'ясовано важливість місця, яке посідає сім'я в суспільстві, та визначено її головну місію у подружньому житті. Розглянуто методи, які застосовує католицька сім'я у поєднанні з методами загальної педагогіки та результати цього виховання. Різні педагогічні техніки виховання осмислюються у взаємодії між педагогікою і розвитком напрямків релігійної освіти. Вивчено та проаналізовано праці Івана Павла II щодо питання виховання дитини у католицькій сім'ї. Виявлено, що виховання – складний процес, який вимагає, передусім, не тільки знання теорії християнського виховання, а підтвердження дитині цих законів у щоденному житті батьків.

Людина є істотою суспільною і першою її суспільною групою є її сім'я, в якій існує велика кількість інтеракцій, що творять внутрішнє життя сім'ї. Сім'я – це соціальна група, члени якої пов'язані між собою спільним побутом, метою та відповідальністю. Її головною метою є народження дітей. Сімейний шлях може бути благополучним та не зовсім щасливим, залежно від того, які риси сім'ї обрало для себе подружжя. Такі дії можна назвати психопрофілактикою сімейного життя [1: 26]. Сім'я є тим фундаментом внутрішнього світу дитини, від якого у подальшому залежить її відношення до інших людей, вміння співпереживати, допомагати тощо. Але сьогоднішня кидає численні виклики перед сім'єю, у тому числі й моральні. На жаль, у наш надзвичайно складний час, коли сім'я повинна бути одним цілим, багато сімей втрачає свою міцність та родинні цінності через розлучення, жорстоке ставлення подружжя одне до одного, знецінення сімейних традицій. Часто, шукаючи кращого життя, багато батьків покидають своїх дітей у пошуках добре оплачуваної роботи за кордоном і в більшості випадків цікавляться забезпеченням дитини матеріальними благами, а духовність дитини залишається поза їхньою увагою. Тому надзвичайно важливим є приділення уваги питанню утворення і збереження сім'ї та виховання у ній дітей.

Багато педагогів, психологів, священнослужителів присвятили свої праці сім'ї та вихованню дітей, серед них такі як Ж.- Ж. Руссо, А. Макаренко, К. Ушинський, А. Кузьмінський, В. Омеляненко. Значну частину наукових видань складають праці священників (проповіді, звернення у листах, документи католицької церкви), а також праці таких Понтифіків, як Пій XI "Casti Connubii" ("Непорочне подружжя"), Венедикт XVI "Deus Caritas est" ("Про християнську любов"), Лев VI "Humanae Vitae" ("Людське життя"), Іван Павло II "Familiaris Consortio" ("Сімейна спільнота").

Мета статті – визначити духовні та моральні методи виховання дитини у сім'ї, а також розглянути філософсько-педагогічні погляди Івана Павла II щодо цієї проблеми.

Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. З'ясувати поєднання загальних педагогічних методів виховання та методів виховання дитини в католицькій сім'ї.

2. Розкрити філософсько-педагогічні погляди Івана Павла II на проблему сімейного виховання.

Сім'я є найпершою життєвою клітиною суспільства, і саме тут дитина отримує знання тих суспільних чеснот, які є "душею життя і розвитку того суспільства", – так у Апостольському повчанні "Familiaris Consortio" наголосив Іван Павло II [2: 55].

Для дитини її першим суспільством є родина, з якої вона черпає своє ставлення до навколишнього світу, тому надзвичайно важливими є принципи, які батьки закладають дітям з раннього дитинства. Понтифік у своїй праці звертає увагу на деякі важливі фактори сім'ї: "Сім'я – передусім, є особливим місцем для людської особи, вона дарує середовище, в якому особа зачата, народжується і зростає... той контекст людського земного щастя і людської надії" [3: 120].

Можна виділити декілька найважливіших функцій сім'ї, які пов'язані із задоволенням потреб родини і без яких неможливе благополуччя усієї сім'ї:

- репродуктивну, що спрямована на народження дітей і продовження людського роду;
- регулятивну, що полягає в регулюванні стосунків між членами сім'ї на основі моральних норм через первинний соціальний контроль, реалізацію особистого авторитету;
- виховну, що реалізується у трьох аспектах – первинна соціалізація дитини; постійний вплив дітей на їхніх батьків, а також систематичний виховний вплив сімейної групи на кожного свого члена;
- комунікативну, що задовольняє потреби членів сім'ї у спілкуванні і взаємодії один з одним і соціумом, багато в чому визначаючи характер сприйняття останнього [4: 15].

Присутність таких рис, як взаєморозуміння, згуртованість, доброзичливість, почуття відповідальності та захищеності свідчить про здоровий психологічний клімат в цій сім'ї. Важливим показником гармонійності є прагнення до спільного розв'язання сімейних проблем, проведення дозвілля при одночасній відкритості сім'ї, її широких соціальних контактах [5: 10].

За документами католицької церкви, здорова атмосфера у сім'ї формується завдяки присутності любові. Іван Павло II акцент ставить на понятті "любов" як важливому чиннику існування подружжя. Тільки любов може подолати усі перешкоди, які зустрічаються на сімейній ниві. Він наголошує на тому, що любов починається в сім'ї, адже "батьківство і материнство" само по собі є особливим підтвердженням любові, дозволяючи відкрити її розмір і первісну глибину [2].

Після народження дитини головним покликанням батьків стає виховання. Саме батьки є першими учителями і вихователями, обов'язком яких є сформувати моральну та духовну особистість. Дитина повинна рости і розвиватись, щоб жити повноцінним життям. На цьому також наголошує Іван Павло II: "Виховний обов'язок батьків вважається суттєвим, бо ж він в'яжеться з передаванням людського життя" [2: 46].

Папа Іван Павло II зупиняється на питанні важливості материнської і батьківської любові в процесі виховання, бо вона перетворюється на душу "... а отже, є тією засадою, яка дає натхнення усій конкретній виховній діяльності, збагачуючи її цінностями ласкавості, а це – найцінніший плід любові" [2: 48]. На батьків покладена велика відповідальність не тільки перед суспільством, а й перед Богом, який доручив їм формування нової людини. Від дня появи дитини у сім'ї головним завданням батьків є створення атмосфери пошани і любові до людей та Бога, яке буде сприяти індивідуальному й соціальному вихованню дітей. Тому сім'я є першою школою соціальних чеснот, яких потребує суспільство [2: 46].

Часто батьки, розмірковуючи про виховання, задають собі питання: як виховати дитину, щоб досягнути позитивного результату? Необхідно зазначити, що загальнопедагогічні методи виховання в родині переплітаються з методами християнського виховання.

Методи виховання – шляхи досягнення результатів відповідно до поставлених виховних цілей. Сучасні педагоги виділили кілька груп методів:

1. Методи формування свідомості особистості (переконання, особистий приклад).
2. Методи організації та формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, доручення, створення виховних ситуацій).
3. Методи стимулювання діяльності поведінки (змагання, заохочення та покарання).
4. Методи самовиховання (самопізнання, саморегуляція, самоставлення) [6: 23].

Виховне ж завдання християнських батьків неодмінно повинно ґрунтуватись на співпраці з Богом. "Усвідомлення, що Господь доручає їм виховувати дітей у християнському дусі, буде підтримувати батьків у їхньому завданні закріплювати в душах дітей дар Божої ласки. А Святий Дух буде збагачувати їх мудрими порадами, мужністю й усілякими іншими дарами" [2: 50-51] – такими словами Іван Павло II підкреслює важливість виховання дітей у християнському дусі.

Батьки, виховуючи своїх дітей у християнській сім'ї, повинні перед собою поставити такі завдання: навчити дітей віри та молитви; відвідувати Божий Храм; приймати Святі Тайни; проводити вечори з дітьми за читанням Святого Письма, Біблії; навчити дітей правильно сприймати життєві труднощі; підготувати до самостійного та подальшого сімейного життя; навчити відповідальності щодо своїх обов'язків та вчинків.

Саме з батьків починається духовний розвиток дитини. З Таїнством Хрещення починається виховання дітей, пізнання Бога. Прийнявши це Таїнство, дитина стає Божою Дитиною і позбавляється первородного гріха. Одним із найперших завдань батьків є навчити дитину, що Бог є Творцем, який любить усіх, а також дотримуватись Господніх Заповідей. Кожна Заповідь, дана Богом, вчить шанувати й розуміти інших, умінню спілкуватись, бути терплячим до інших людей або різних ситуацій, які зустрічаються на шляху, а також бути милосердним.

Читання родинною Святого Письма вчить дитину бути доброю та щасливою, незважаючи на важкі ситуації, які зустрінуться в її житті, тому що світогляд будується на духовних цінностях. Молитва є одним із важливих методів виховання у християнській родині. Через молитву дитина навчається слухняності та вчиться спілкуватись з Богом. Корисним є привчити дитину до вечірньої молитви, так званий "іспит сумління". У цей час дитина має хорошу нагоду згадати та проаналізувати усі події дня і попросити прощення за можливу образу когось із батьків, учителів та друзів.

Перегляд художніх фільмів на релігійну тематику теж формують духовність дитини. Дивлячись фільми про життя святих, Ісуса Христа, у дитини пробуджується бажання щодо морального самовиховання. Успіхи виховання великою мірою залежать від самовиховання. Адже воно допомагає розкрити і реалізувати резерви людського організму.

Невід'ємними методами у процесі виховання є також обов'язкове відвідування недільних та святкових Богослужінь у церкві. Сама церква закликає молодь проводити своє життя в гармонійному розвитку і закликає до почуття відповідальності та духовного зростання.

Сповідь та Причастя є тими методами виховання у християнській сім'ї, які ми не можемо не згадати. Під час Причастя дитина приймає самого Бога і це має надзвичайно великий вплив на духовність дитини. Через Святі Тайни вона вчиться самовдосконалюватись. Сповідуючись, дитина усвідомлює свої неправильні вчинки, аналізує свою поведінку, шкодує за зробленим і намагається виправитись через покуту, яку накладає на неї священнослужитель.

Важливе завдання сім'ї полягає також у тому, щоб дати дітям ясне і делікатне статеве виховання: " Бо статевість є цінністю всієї людської особи – тіла, почуттів і душі – і найглибше своє значення виявляє в тому, що веде особу до самовідданості в любові " [2: 49]. Необхідно пам'ятати, що тіло – храм Святого Духа, і таке вчення дитини повинно привести її до того, щоб вона пізнала і шанувала моральні засади та була свідомою своєї статевої приналежності.

Як ми вже згадували, любов є основним чинником гармонії в сім'ї, але не завжди любов батьків до своїх дітей спрямовує виховання у правильне русло. Мова йде про надмірну любов та гіперопіку дітей.

Залежно від ставлення батьків до дітей можна класифікувати наступні методи виховання:

- виховання за принципом гіперопіки. Батьки весь час контролюють дитину, і як результат вона не може прийняти ніякого рішення самостійно. Дитина робить лише те, що подобається її батькам. Діти, виховані за таким принципом, виростають несамостійні, замкнуті у собі, важко ідуть на спілкування з іншими, інфантильні та егоцентричні;

- виховання за принципом кумира сім'ї. У такій сім'ї все обертається навколо дитини. Батьки виконують будь-яку її забаганку. Такі діти не розуміють слів "не можна", "немає", "нема змоги". Діти стають упертими, безвідповідальними, неслухняними та не визнають авторитету батьків. Вони завжди поведуть себе зверхньо. У таких дітей розвинена девіантна поведінка;

- виховання подарунками. Батьки, будучи зайнятими, надзвичайно мало приділяють дитині часу і намагаються компенсувати це подарунками. Замість любові діти отримують матеріальні заміники. У дітей цього методу виховання не розвинуто почуття любові, їм бракує уваги батьків. Вони відчувають себе покинутими. Виростаючи, вони стають егоїстами і в подальшому не дбають про своїх батьків;

- виховання за принципом Попелюшки. Діти даного типу завжди знаходяться під прискіпливим поглядом своїх батьків. Батьки у таких сім'ях переважно є недоброзичливі до дітей і вимагають від них цілковитого послуху, часто карають, обмежують свободу. Дітям у таких сім'ях не вистачає тепла й ласки. У майбутньому діти стають лякливими, жорстокими та сором'язливими. Вони часто створюють конфліктні ситуації, у яких проявляють свою агресію;

- виховання байдужістю. У сім'ї з таким вихованням дитина позбавлена любові, тепла й уваги. Батьки не ведуть розмов з дитиною, не вчать її норм поведінки у суспільстві. Дитина, яка зростає у такій сім'ї, не розрізняє меж між добром і злом;

- виховання довірою. Батьки люблять та поважають свою дитину, надають їй самостійності у своїх вчинках і завжди готові прийти їй на допомогу. В таких сім'ях складаються хороші відносини між батьками та дітьми [1: 79].

Та неможливим є формування особистості дитини без прикладу батьків. Спостерігаючи поведінку батьків, дитина підсвідомо будує такий же свій внутрішній світ і відповідно все навкруги себе. Коли батьки проводять своє життя у мирі та розумінні одне одного, то дитина відчуває себе щасливою та захищеною. Але якщо батьки ведуть неправильний спосіб життя, то такою поведінкою вони дуже часто відштовхують дитину від себе. Така дитина сприймає світ ворожо і відчуває себе самотньою. Адже вона обмежена любов'ю, ласкою, теплом і захистом своїх батьків.

Висновки. Виховання – складний процес, який вимагає, передусім, не тільки знання теорій християнського виховання, а підтвердження дитині цих законів у щоденному житті батьків. Іван Павло II навчав, що метою виховання дитини є формування її такою, щоб вона могла досягнути свою остаточну мету, тобто Бога [2: 64].

Та все це неможливо без любові у сім'ї, оскільки всі є взаємозалежними один від одного. Тільки в тих сім'ях, де існує любов, дитина відчуває себе в безпеці. На даний час сім'я часто зазнає багато проблем у вихованні дитини. Подолати їй ці труднощі допомагає церква, яка відводить провідне місце формуванню духовно-моральних цінностей дитини. Церква приходить на допомогу підростаючому поколінню, організовуючи недільні школи із вивченням Біблії, проведення катехізичних уроків по школах, поїздки, цілком яких є ознайомлення ближче із Законами Божими та вихованням у собі духовних та моральних цінностей.

Велику спадщину, присвячену сім'ї та вихованню дитини, залишив нам Понтифік Іван Павло II, розглядаючи сім'ю як Божий задум, яка покликана до народження і виховання свого потомства, що є їх завершенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету. – № 5: Сімейні взаємини. – Львів : Вид-во УКУ, 2006. – 207 с.
2. Сімейне співжиття. Апостольське післясинодальне повчання Вселенського архієрея Івана Павла II. – Львів : Місіонер, 2008. – 119 с.
3. Іван Павло II. Лист до сімей // Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Вибране. – Львів : Свічадо, 2002. – 251 с.
4. Фіцула М. Педагогіка : [навч. посібн.] / М. Фіцула. – К. : Академвидав., 1999. – 397 с.
5. Сапогова Е. Психология развития человека : [учебное пособие] / Е. Сапогова. – М., 2001. – 352 с.
6. Лихачёв Б. Т. Простые истины воспитания / Б. Т. Лихачёв. – М. : Педагогика, 1983. – 298 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Visnyk Instytutu rodyiny i podruzniogo zhyttia Ukraiskogo Katolytsekogo Universytetu. – № 5 : Simeini vzaemny [The Institute Journal of Family and Married Life of the Ukrainian Catholic University. – № 5 : Family Relations]. – L'viv : Vyd-vo UKU, 2006. – 207 s.
2. Simeine spivzhyttia. Apostol'ske pislisynodal'ne povchannia Vselenskogo arkhieieia Ivana Pavla II [Family Extra-Marital Relationship. Apostolic After Synodal Homilies of the Catholic Archiereus Ivan Pavlo the II]. – L'viv : Misioner, 2008. – 119 s.
3. Ivan Pavlo II. Lyst do simei [Ivan Pavlo the II. The Letter to the Families] // Dokumenty Katolyts'koi Tserkvy pro shliub ta simiu [The Documents of the Catholic Church about the Marriage and Family]. – Lviv : Svichado, 2002. – 251 s.
4. Fitsula M. Pedagogika [Pedagogics] : [navch. posibn.] / M. Fitsula. – K. : Akademvydav., 1999. – 397 s.
5. Sapogova Ye. Psikhologiia razvitiia cheloveka [Psychology of the Human's Development] / Ye. Sapogova. – M., 2001. – 352 s.
6. Likhachev B. T. Prostye istiny vospitaniia [Simple Facts of Upbringing] / B. T. Likhachev. – M. : Pedagogika, 1983. – 298 s.

Матеріал надійшов до редакції 04.01. 2011 р.

Sakhniy M. P. Семья как духовный и моральный центр воспитания ребенка в философско-педагогической концепции Павла II.

В статье исследуется важность места, которое занимает семья в обществе и определяется ее главная миссия в супружеской жизни. Рассмотрены методы, которые применяет католическая семья в сочетании с методами общей педагогики и результаты этого воспитания. Разные педагогические техники воспитания осмысливаются во взаимодействии между педагогикой и развитием направлений религиозного образования. Изучены и проанализированы труды Ивана Павла II относительно вопроса воспитания ребенка в католической семье. Выявлено, что воспитание – это тяжелый процесс, который требует, прежде всего, не только знаний теорий христианского поведения, но и подтверждения ребенку этих законов в повседневной жизни родителей.

Sakhniy M. P. Family as the Spiritual and Moral Centre of the Child's Upbringing in the Philosophical-Pedagogical Conception by Pavlo the II.

The article investigates the important place of the family in the society and determines its main mission in the married life. The Catholic family's method in the combination with the methods of the general pedagogy and the results of this education are considered. Various pedagogical techniques of the upbringing are comprehended in the combination between the pedagogy and the trends development of the religious education. The works of Ivan Pavlo the II considering the issue of the child's upbringing in the Catholic family are learnt and analyzed. It is concluded that the upbringing is the hard process consisting not only of the theoretical knowledge of the Christian behaviour, but the parents themselves should prove these laws to a child in their everyday life.